

«АГРОБІЗНЕС 2025: форсайт десятиліття» : [Електронний ресурс] :
36. Всеукр. наук. конф. Київ. : КНЕУ, 2025.
ISBN 978-966-926-550-0

Юрій ЛОПАТИНСЬКИЙ

*д.е.н., професор, професор кафедри бізнесу та управління персоналом
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
y.lopatynskyi@chnu.edu.ua*

Дмитро ПАРАСІЙ

*аспірант кафедри бізнесу та управління персоналом
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
parasii.dmytro@chnu.edu.ua*

ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто інституційні аспекти розвитку агробізнесу. Увагу приділено процесам інституціалізації як закріплення нових правил, становлення формальних і неформальних інститутів та інституцій. Окреслено перспективи та бар'єри інституціалізації агробізнесу в Україні. Запропоновані напрями перспективного інституційного розвитку агробізнесу.

Ключові слова: агробізнес, інституціалізація, інститути та інституції.

У сучасних умовах світової нестабільності, згортання глобалізаційних виявів, локалізації багатьох економічних процесів спостерігається концентрація суспільної уваги на національних факторах піднесення як формам зменшення залежності від зовнішнього мінливого оточення. При цьому саме на національному рівні можуть бути виразні секторальні драйвери розвитку.

Для України таким визначальним драйвером був і залишається агробізнес, який у нинішніх складних безпекових умовах продовжує реалізовувати свою соціально-економічну місію. Разом із тим, український агробізнес перебуває на етапі подальшої інституціалізації, окреслення якої становить мету дослідження.

Інституціалізація (також – інституціоналізація) може бути представлена багатогранно: і як процес, і як політика, і як стратегія та ін. Враховуючи багатомірність інституціалізації, все ж узагальнено варто розглядати саме її процесний характер щодо формування, закріплення та

удосконалення соціальних, економічних, політичних норм, правил, процедур і практик як формальних і неформальних інститутів та інституцій. Метою інституціоналізації є забезпечення стабільності та ефективності соціально-економічної діяльності на засадах передбачуваності суспільних взаємодій. Для агробізнесу визначальним виступає розвиток на засадах сталості.

Отже, інституціоналізація формує стабільність у економічних системах, зменшує рівень невизначеності та координаційні витрати, створює сталі соціальні структури і зміцнює соціальний порядок, узаконює норми поведінки, сприяє переходу певних практик із неформальних у формалізовані тощо.

У сучасній Україні у ході багатьох аграрних реформ (здебільшого хвилеподібного характеру) сформувалися відповідні формальні інституції та інститути: ринку, власності, підприємництва, контрактації, права, державного регулювання та підтримки тощо. Перелік неформальних інституцій ґрунтується на охопленні поведінкових моделей щодо традицій, звичаїв, моральних установок і довіри. В Україні неформальні інституції мають глибоке коріння зокрема консерватизму поведінки селян, стереотипів, а також впливу громад і неформальних лідерів.

Так як інститути та інституції загалом не статичні, до того ж можуть бути ефективними та неефективними, виконувати функції стимуляторів і дестимуляторів, актуальним є продовження процесу інституціоналізації агробізнесу як інтегрованої економічної системи. Коли суспільні практики стають інституціоналізованими, формуються колективні очікування та зменшуються трансакційні витрати соціальної взаємодії. При цьому вирішальну роль відіграє саме якість економічних інститутів і інституцій, яка на бізнес-рівні реалізується через організаційні рутини та управлінські практики. Формуються організаційні правила, корпоративна культура, нові бізнес-моделі, соціальна відповідальність бізнесу та ін. При цьому відбувається своєрідне закріплення економічних звичок.

Інституціоналізацію агробізнесу варто розглядати як комплексний процес, що відбувається на різних ієрархічних рівнях економічної системи. На макрорівні цей процес реалізується через удосконалення законодавства та регуляторних механізмів аграрного розвитку, національну політику продовольчої безпеки, механізми субсидування та підтримки агровиробників, систему інституцій стандартизації, сертифікації, контролю якості продукції.

На мезорівні інституціоналізація агробізнесу реалізується через розвиток регіональних агропродовольчих кластерів, формування галузевих асоціацій та об'єднань виробників, функціонування інфраструктури аграрних ринків та бірж, систем агрострахування, фінансових інституцій і фінансових інструментів.

На мікрорівні інституціоналізація характеризується становленням організаційних структур аграрних бізнес-одиниць, розвитком контрактних відносин між суб'єктами у ланцюгах постачання та доданої вартості, впровадженню технологічних стандартів (зокрема – європейських), формуванням корпоративних цінностей і правил агропідприємств.

Центральним елементом процесу інституціоналізації українського агробізнесу виступає вертикальна інтеграція, яка дозволяє компаніям управляти різними фазами виробничо-збутового ланцюга, починаючи від закупівлі насіння і завершуючи реалізацією продукції. Така інтеграція призводить до появи нових інституційних форм, зокрема агрохолдингів, що істотно трансформують структуру аграрного бізнесу. Натомість горизонтальна інтеграція, наприклад у вигляді кластерів, кооперативів тощо в Україні широкого розповсюдження не отримала.

Важливим аспектом сучасної інституціоналізації агробізнесу стає цифровізація, яка охоплює новітні технології та сприяє впровадженню нових інституційних практик. Разом із тим, як об'єктивно зазначають І. Репіна та інші, цифровізацію супроводжують ентропійні процеси, особливо в умовах зростаючої невизначеності та складності функціонування бізнес-організацій. Цей вплив посилюється в умовах глокалізації як процесу інтеграції глобальних і локальних ринків, що стає ключовим фактором розвитку підприємств [1], з чим погоджуємося.

Тож варто звернути увагу на двоїсту природу інституціоналізації агробізнесу. З одного боку, така інституціоналізація здатна підвищувати ефективність виробництва та ринків, знижувати трансакційні витрати. З іншого боку, вона може посилювати дисбаланс економічної

влади між великими корпораціями та дрібними фермерами, створюючи інституційні перешкоди для малих і середніх господарств, нових учасників ринку та ін.

Сам процес інституціалізації агробізнесу в Україні відбувається під впливом сприяючих і обмежуючих факторів. До стимулюючих факторів можна віднести підтримку міжнародних структур, зокрема ЄС (в умовах євроінтеграції); вплив з боку торговельних партнерів (впровадження міжнародних стандартів); активізація сільських (територіальних) громад; розвиток аграрної освіти та цифровізації. Активізації зазначених факторів має сприяти наявність політичної волі на рівні держави.

Бар'єрами ефективної інституціалізації агробізнесу виступають: слабкість правових інститутів і неефективність судової системи (що не стримує рейдерство); корупція в земельних і податкових питаннях; недовіра до систем кооперації; домінування великих агропідприємств, які не бажають змін, і низька залученість малих агровиробників до інституційних процесів.

Отже, інституціалізація агробізнесу в Україні є комплексним багаторівневим процесом, який сприяє стабілізації економічного середовища, водночас потребує балансування між підвищенням ринкової ефективності та забезпеченням інклюзивності для всіх учасників (від холдингів до малих фермерів). Перспективи розвитку зосереджені у площині горизонтальної інтеграції, аграрної правосвідомості та розширення участі територіальних громад.

Література

1. Репіна, І., Теплоу, М., & Дзюба, Д. (2024). Вплив ентропійних процесів на глокалізаційний розвиток підприємств в умовах цифровізації. *Modeling the development of the economic systems*, (2), 229–234. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-30>